

ARTUS QUELLIEN, DE OUDE

DE BEELDHOUWER VAN HET STADHUIS

Sint Pieter.

(Door Artus Quellien).

Van de uitgeverij „De Sikkkel” te Antwerpen verscheen een monografie over een der grootste, maar meest miskende kunstenaars van onze Gouden Eeuw, den Vlaamschen beeldhouwer Artus Quellien, aan wien in 1647 de versiering werd opgedragen van het „achtste wereldwonder”, het voormalige stadhuis van Amsterdam, thans bekend als het Paleis op den Dam. De wijze, waarop hij zich kweert van deze grootsche taak, zou hem bij ieder volk onvergankelijk hebben gemaakt; — ten onzent alleen werd slechts een school naar hem genoemd en vindt men zijn naam zelfs niet vermeld in de leerboekjes der vaderlandsche geschiedenis! De Atlas, die de wereldbol op zijn rug draagt, boven op het Amsterdamse Raadhuis, kent ieder Nederlander van prentbrilkaarten of plaatjes, maar in den Nederlander komt het niet licht op, te vragen, wie dezen Atlas gemaakt heeft.

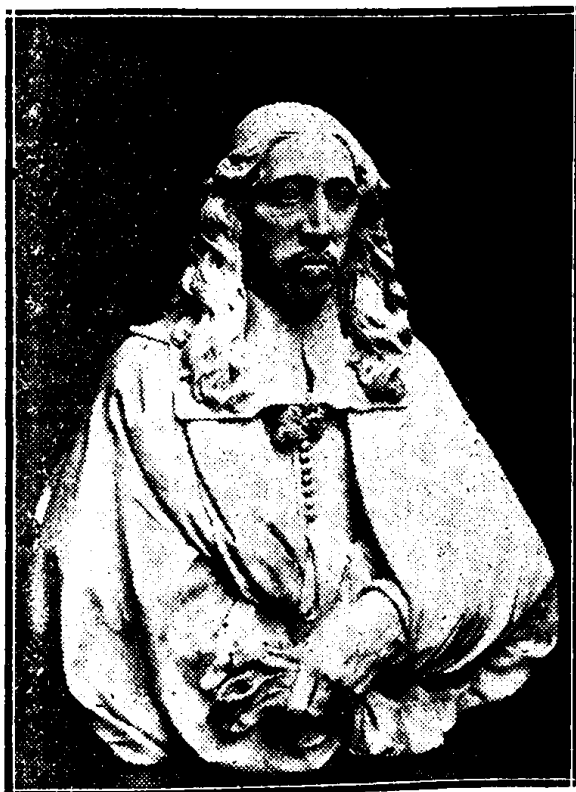
Het Kunstenaarsgeslacht Quellien.

Artus Quellien, ter onderscheiding van zijn gelijknamigen bloedverwant en leerling, gewoonlijk aangeduid als „de oude”, zag het eerste levenslicht in de Scheldestad Antwerpen, waar hij het heilig Sacrament des Doopsels ontving in de groote Lieve Vrouwe kerk op den 30en Augustus van 1609. Zijn vader Erasmus I Quellien stamde uit het Luiksche aartsbisdom, doch had zich als beeldhouwer te Antwerpen gevestigd en was in het huwelijk getreden met Elisabeth van Uden, een zuster van Rubens' medewerker, den landschapsschilder Lucas van Uden, en dochter van Artus van Uden, eveneens een schilder, en die in Engeland hoog in aanzien stond. Artus Quellien was het tweede van hun elf kinderen, waartoe de beroemde schilder Erasmus II (geb. 1607) en de etser Hubertus (geb. 1619) behoorden. Zijn vader was de genoemde schilder Artus van Uden, tevens zijn grootvader van moederszijde. Niemand minder dan Pieter Pauwels Rubens zou pater zijn van zijn jongste zuster Catharina Quellien (geb. 1631), die later in het huwelijk trad met den Vlaamschen beeldhouwer De Jaggere, een leerling van Artus Quellien.

Tot de bloedverwanten van Artus behoort zijn latere leerling Artus Quellien de jongere of de tweede, geboren te Sint Truyen, doch die zich eveneens te Antwerpen vestigde en vader werd van de beeldhouwers Arnoldus, Henricus en Thomas Quellien, waarvan de eerste twee in Engeland, de laatste vooral in Denemarken hun grootsten roem zouden oogsten.

Leerjaren in Italië.

Het is vrij zeker, dat Artus Quellien de beginselen zijner kunst heeft geleerd van zijn vader, Erasmus den ouden en dat hij zich reeds

Borstbeeld van Jan de Witt.

(Door Artus Quellien).

in de 20er jaren der 17e eeuw een groote naam had verworven, maar tot zijn vorming heeft toch vooral zijn Italiaansche reis bijgedragen, die hij in deze jaren ondernam. Te Rome werd de kunst der Barok destijds tegenwoordig door den beeldhouwer Bernini, maar onder leiding van Frans Duquesnoy, den „Piamingo” (Vlaming) ontstond tegen hem een zekere atmosfeer van verzet, die door de Noordelingen in het algemeen sterk bevorderd werd. Ze waren talrijk in Italië rond 1633. Vooreerst Frans Duquesnoy zelve, de Rubens der Vlaamsche beeldhouwkunst, die in de Santa Maria di Loreto zijn „Susanna” opstelde en een atelier hield te Rome, dat werd gefrequentieerd door Algardi en Poussin. Ook de Amsterdamsche bouwmeester Jacob van Campen, die het stadhuis zou ontwerpen, bevond zich in dien tijd te Rome en waarschijnlijk heeft hij in het atelier van Duquesnoy voor het eerst den man ontmoet, die later zijn beroemdste bouwwerk op zulk een passende wijze zou versieren. Voorts maakte deze er kennis met zijn landgenooten Rombout Pauwels van Mechelen, Pierre de Friauxe van Luik en L. Ledoux van Bergen. Deze Vlaamsche kunstenaars hadden te Rome een soort vakvereniging gesticht, die de „de bent” (of; de bende) noemden en die in de Eeuwige Stad een zekere betekenis had als vertegenwoordigster der Noordelijke reactie op het Romaansch element in de kunst der barok. Ze was opgericht door den schilder Jan Miele van Beveren, in 1625, die zich afscheidde van het Romeinsche Sint Lucas-gilde, omdat men daarin, naar zijn meening, niet voldoende waardeering aan den dag legde tegenover het Nederlandsche realisme. Dat het er vroolijk kon toegaan in de Bent mag men besluiten uit den bijnaam „Corpus”, dien Artus wegens zijn corpulente ontving. Quellien was de beginselen der bent zoozeer toegedaan, dat hij na zijn terugkeer te Antwerpen weigerde deel uit te maken van de Antwerpsche romanistengroep, waarvan toch zijn vader (Erasmus I, de beeldhouwer) en zijn oudere broer Erasmus II, de schilder, met Pieter Pauwels Rubens, Andreas, Robrecht en Jan Colijn de Nole leden waren. Ofschoon hij geen realist was in den afkeer-vekkenden zin, die soms aan die benaming wordt gegeven, voelde hij afschuw voor het klassicistische manierisme en de gekunsteldheid, waarin de Italianen omtaardden.

Ontwikkeling te Antwerpen.

In 1639 was Artus Quellien teruggekeerd naar zijn geboortestad. Waarschijnlijk geschiedde dit wegens de onrustbarende berichten over zijn vader Erasmus, die in Januari 1640 overleed. In Mei van hetzelfde jaar stierf ook Rubens. Onmiddellijk nam Artus zijn vaders plaats in en voerde de bestellingen uit, die de gestorven beeldhouwer naliet. Hierbij ontving hij hulp van zijn zwager Peter Verbruggen, die hem in den loop van zijn leven meermalen ter zijde zou staan. Kort na den dood van zijn vader werd Artus Quellien vrymeester van het beeldhouwersgilde, in welke hoedanigheid hij een contributie van zes guldens betaalde. En in Augustus 1640 trad hij in het huwelijk met Margareta Verduesse.

Het ging hem goed in zijn geboortestad. Reeds in 1641 liet zich Jacques Janssens inschrijven als zijn eerste leerling, terwijl Artus werd opgenomen als lid van de beroemde redrukkerskamer „De Vlollereu”, daar hij blijk gaf van belangstelling in de fraaie letteren. Deze belangstelling werd trouwens gedeeld door zijn trouwen broeder, den schilder Erasmus II, die zich bovendien had opgewerkt tot meester in de wijsbegeerte en zelfs een — helaas onvindbare — „Philosophia” heeft uitgegeven. De kunstenaars uit Rubens' omgangkring hadden trouwens allen het Renaissancistische ideaal van den „Uomo Universale”. Op Sint Lucasdag van 1644 betaalde Artus de 16 gebruikelijke guldens contributie, waarvoor hij, behoudens het recht tot aanzitten aan den gemeenschappelijken maaltijd, gratis toegang verwierf tot de opvoering van „De Hoovaardigheid” een der zeven, helaas al te zeer miskende „Hooftsonde” van Guiliam Ogier, Vlaanderens levendigsten toneelschrijver der gouden eeuw. Zijn vrouw vergezelde hem dit jaar nog. In 1645, toen „De Gramschap” opgevoerd werd, ging Artus alleen naar het feest.

In dien tijd werkte hij te Antwerpen o.a. in dienst van den maecenas Balthasar Moretus II, achterkleinzoon van Christoffel Plantijn, voor wien hij borstbeelden van diens vader en oom vervaardigde, maar ook in Frankrijk, waarheen hij, blijkens het Antwerpsche Paspoortenboek, herhaalde malen vertrok. Groote zekerheid bestaat er echter niet over zijn werkzaamheden in dit tijdperk van zijn vruchtbaar leven en het is niet ondenkbaar, dat hij in de jaren 1645—1650 opdrachten heeft uitgevoerd voor Christina de Wijze, koningin van Zweden, en zich heeft opgehouden aan haar Hof, waar o.a. Hugo de Groot, Isaac Vossius en René Descartes een tijdlang verbleven. Over deze dienstbaarheid aan Christina vinden we bij Vondel de volgende regels:

Fortuin wou Amsterdam in 't bouwen gunstig zyn,
Tocu zij, ter goeder tijd, hier Fidias Quellijn,
Van 't Scheld aan d'oevers van den Aemstel nederzette,
Opdat hij zijn vernuft op ons cicraden wette,
Toen Koningin Christine in 't bloeyenst van haar tijt
Hem als een perle had haar kroone toegewijt,
En noó dien held outploeg ten dienst der bondgenooten.

Quellien in Amsterdam.

Het was echter niet alleen de godin Fortuna, die den beeldhouwer naar de Amstelboorden dreef, het was ook wel degelijk de uitnodiging der Burgemeesteren van de stad, die Quellien vereerden met de grootsche opdracht om hun nieuw stadhuis te versieren. Dit besluit was hoogstwaarschijnlijk genomen op voorstel van Jacob van Campen, den genialen bouwmeester, wiens ontwerp in Januari 1647 was aangenomen, en die een groot bewonderaer was van Rubens en de Antwerpsche barok-school. Hij koos zijn medewerkers meest uit Antwerpen en het was dus geen wonder dat hij voor het beeldwerk den beroemden Quellien verkoos. In Juli 1647 logeerde deze ten huize van den schilder Asselyn te Amsterdam: in 1650 kwam hij zich te Amsterdam vestigen, waar hij tot 1664 woen bleef. Hij genoot er alle privilegiën „die men ergen soude comen desireeren”, en kreeg er bovendien een tegemoetkoming van 600 gulden 's jaars in zijn woonkosten. Zijn broer Hubertus volgde hem en estte alle beelden, die door Artus vervaardigd zijn. Zij werden gezamenlijk uitge-

Artus Quellien, de oude.

(Portret door Ferdinand Bol).

geven in twee fraaie prenten-albums, getiteld: „Voornaamste Statuen ende Cicraten van het constringt Stadhuis van Amstelredam in marmere gemaakt door Artus Quellinus, Beeldhouwer der voorsejde stadt”. Het werk was opgedragen „aan de Edl. Heeren Burger Meesters ende Regeerders der stadt Amstelredam, ende met speciaal ootroy van de Edel. Hoogh-Mog. Heeren Staeten, getekend en geest door Hubertus Quellinus en wert gedrukt ten huize van Artus Quellinus” en uitgegeven in 1655 het eerste deel en het tweede in 1633. Jacob van Campen logeerde ten huize van Quellinus, zolang hij zelf toezicht hield over het werk, d. v. z. tot December 1654, toen hij zich wegens hooggelopen onenigheid met zijn helper Daniël Stalpaert terugtrok op zijn buitengoed Randenbroeck bij Amersfoort. Het schijnt, dat de Quellien in dit conflict de partij van Stalpaert hebben gekozen.

Artus begon zijn versieringswerk met de Vierschaar, een zaal in het benedenhuis, waar hij drie groote reliefs in marmere aanbracht. Hier vindt men ook zijn prachtige caryatiden, waarvan de (door Quellien eigenhandig geboetseerde) modellen nog in het Rijksmuseum berusten. Daarna leverde hij de beelden voor den voorgevel, waaronder de Gerechtigheid uitmunt. Vondel beschrijft dit beeld in zijn „Inwijding van 't Stadhuis t'Amsterdam” als volgt:

Rechtvaardigheid bekleet, ter slinke hant haer stede,
Regeert met haren staf, en weeght een ieders recht,
Gelijk en ongelijk, door 's weeghschaels tong besleekt.

Tezamen met Rombout Verhuist vervaardigde hij de godenbeelden der gaanderijen en ornamenteerde hij de Burgerzaal. Van hem ook is de Atlas met den wereldbol op de spits van den gevel, de frontispiceen en voorts verscheidene schoorsteenen binnen het gebouw.

Vriendschap met Vondel.

Te Amsterdam leerde Artus Quellien den dichter Vondel kennen, die hem een groote vereering toedroeg. Herhaaldelijk heeft hij daarvan getuigd, niet het minst in zijn „Inwijding van 't Stadhuis”, waar hij de lezers nitnodigt de beeldwerken te eeren.

Daer wij Quellius vernuft en geest zien triomfeeren.

Ook schreef Vondel talrijke kortere gedichten op beeldhouwwerken van Quellius, o. a. dit vierregelig versje op het zeer schoone Sint-Ignatius-beeld, door den meester der barok, of, zoals ze terecht ook heet, der „Jezuietenkunst” vervaardigd voor het Professie-huis der Paters van de Sociëteit van Jezus te Amsterdam:

Ignatius, de vierighe beschermer
Van Jesus' naem en leer,
Verrijst hier tot Gods eer,
Zijn heiligheit verdooft dit zuiver marmere.

Op 21 October 1654, aan het inwijdingsbanket van het nieuwe Sint Lucasgilde, vinden we Joost van den Vondel, den grootsten Nederlandschen dichter, zij aan zij met Artus Quellien, den grootsten Nederlandschen beeldhouwer, dien hij in zijn dagen kende. Aan dit banket zat ook Rembrandt van Rijn aan. Maar Vondel en Quellien zullen meer woorden gewisseld hebben met Govert Flinck, hun beider vriend, dan met den eenzame, dien zij, hoe na bij hem levend, zoo weinig kenden. Omdat deze waarlijk eenzame zijn eenzaamheid niet op straat bracht door met haar — zooals thans onder eenzame genieën gebruikelijk schijnt — bij alle voorkomende gelegenheden te pronken.

Het Borstbeeld van Johan de Witt.

Voordat hij Holland verliet om zich weder te Antwerpen te vestigen, begaf de 55-jarige Quellien zich naar Den Haag, met de opdracht, een borstbeeld te vervaardigen van den Raads-pensionaris Johan de Wit, die hem daarenboven de eer had aangedaan van een uitnodiging om bij hem te overnachten. Quellien wees deze invitatie van de hand en werkte langzaam aan zijn opdracht, die echter een zijner meesterstukken zou worden. De buste van Johan de Witt is thans in het bezit van het Stedelijk Museum te Dordrecht. Dr. Juliane Gabriëls beschrijft haar als volgt: „De trekken van den schranderen en wijzen staatsman zijn treffend realistisch weergegeven: de grove, vleezige lippen, de geweldige „Habsburgsche” kin, het kleine voorhoofd en de beruchte hand, die een gansche zitting vergde, de geheele houding, de eenvoudige kleedij met den gewonen kanten kraag, de breede mantel, het vlakke kapsel, het mager ascetisch gelaat, — alles ademt eenvoud en wel was zunder puritanisme, nochtans getemperd door de groote zweepersooien met den zachten blik”. Dit borstbeeld in het meest „Hollandsche” kunstwerk, dat Quellien tot stand bracht. Hij, die gedurende zijn Amsterdamsche jaren een rasrecht Vlaaming bleef, en zich als zoodanig nimmer verloochende, schijnt zich, vlak voor zijn vertrek, in eens te hebben geacclimatiseerd.

Laatste Levensjaren.

In de hoofdstad van Holland had Artus Quellien zijn geboorteplaats niet vergeten. In 1658 vervaardigde hij voor haar Sint Andriëkerk het prachtige beeld van Sint Pieter, den Apostel met de sluetels van het hemelrijk, en met het groote berouw. Ook had hij zijn verdiende penningen belegd in onroerende goederen aan de Schelde. Reeds bezat hij in de Cammerstraat te Antwerpen het huis, genaamd „Het schild van Bourgoigne”. In 1658 kocht hij daar nog bij „eene huysinge van plaisantie, metter optrekende brugge”, liggende te Hoboken „ter drie sijden int water” en voorts nog een buitengoed, eveneens in de baronie van Hoboken gelegen. Nu zijn taak in Amsterdam volbracht was, keerde hij met roem beladen terug om van dit bezit te genieten. De Staten hadden hem voor zijn vertrek nog „om den hals een keten fijn van goudt gehangen tot belooning”, verhaalt ons Cornelis de Bic. In Antwerpen werd hij onmiddellijk lid der pas gestichtte Akademie, opgericht om het verval van de Vlaamsche kunstschool tegen te houden. Waarschijnlijk trok hij zich spoedig na zijn aankomst terug op een zijner „huizingen

„De Gerechtigheid”. (Door Artus Quellien).

van plaisantie”. Van zijn leven in deze jaren is wederom weinig bekend. Op den 12en Februari 1668 verloor hij zijn echtgenote, Margareta Verduesse, in den zomer van hetzelfde jaar werd hij ziek en op 23 Augustus stierf hij, 59 jaren oud. Hij werd voorloopig ter aarde besteld in de Sint Andriëkerk, dezelfde die zijn prachtig beeld van Sint Petrus bezit, en waar zijn echtgenote begraven lag.

Volgens hun testamentaire beschikking „kiesende hunne sepulture in de kercke van de Paters Minderbroeders binnen de stadt van Antwerpen”, werden zij echter daarheen overgebracht om er definitief te worden bijgezet. Tweehonderd heilige missen werden gezongen „ter laefenis hunder sielen”. De grafsteen, die hun stoffelijk overschot bedekt, is later weggenomen en thans onvindbaar.

Het opschrift ervan is bewaard gebleven in het Graf- en Gedenkschriftenboek der Provincie Antwerpen. Het luidde:

ARTUS QUELLINUS

Constigh Beelstnijer

als tuugt

het vermaert stadhuis van Amsterdam etc.

Sterf den 23 Augustus 1668

oudt 59 jaren

ende Jof. Margareta Verdussen.

sijne wettige huysvrou.

Sterf den 12 febr. A.o. 1668

Bidt voor de sielen.

W. A.

Dr. Juliane Gabriëls. — Artus Quellien, de Oude. — „Kunstick Belthouwer”. — Uitgeverij „De Sikkkel”. — Kruishofstraat 223. — Antwerpen — 1930.

De Doornenkroning.

(Door Galle gegraveerd naar het schildery van Erasmus II Quellien).